

Ivakhiv, O., Fedorenko, V. 2014. Pytannya voyennoho mystetstva u L'vivs'ko-Sandomyrs'kiy nastupal'niy operatsiyi 1944 r. *Viys'kovo-naukovyy visnyk*. Vyp. 22. 52–56.

Polushkin, M. 1969. *Na sandomirskom napravlenii. L'vovsko-Sandomirskaya operatsiya (iyul' — avgust 1944 g.)*. Moskva: Voenizdat.

Parot'kin, I. 1946. *Vyzvolennya Zakhidnoyi Ukrainy*. Kyiv: Polityvdav Ukrainy. (ukr. vyd-vo polit. Literatury).

Semeniv, O. 2012. Viys'kovo-istorychni aspekty provedennya nastupal'nykh ta oboronykh operatsiy Chervonoyi Armii i Vermakhtu na terytoriyi Zakhidnoyi Ukrainy (be-rezen' — lypen' 1944 r.). *Persha mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya prysvyachena podiyam Druhoi Svitovoyi vyny na terytoriyi Volyns'koyi oblasti*. Luts'k 23–26 kvitnya 2012 r. Zbirnyk naukovykh prats'. 269–274.

Semeniv, O. 2013. Nastupal'ni diyi Chervonoyi Armii na terytoriyi Ternopil's'koyi oblasti v period provedennya L'vivs'ko-Sandomyrs'koyi nastupal'noyi operatsiyi. *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. Seriya Istoriya*. Vyp. 1. Ch. 2. 52–56.

Shein, D. 2009. *Tankovaya gvardiya v boyu*. Moskva: Yauza: Eksmo.

УДК 654.19:070[(430.129.7-25)«1950/197»:94(477)«19»]:930.25-027.552

DOI: 10.20535/2307-5244.45.2017.117731

Д. М. Кравець

*Львівська національна наукова бібліотека
України ім. В. Стефаника*

D. M. Kravets

Vasyl Stefanyk Lviv National Scientific Library of Ukraine

**УКРАЇНОЗНАВЧА ТЕМАТИКА У ПРОГРАМАХ «РАДІО
СВОБОДА» (1950–1970-ТІ РР.) (ЗА МАТЕРІАЛАМИ
АРХІВУ М. ДЕМКОВИЧА-ДОБРЯНСЬКОГО)**

***Ukrainian Topics in the Radio Liberty Programs (1950s-1970s)
(Based on M. Demkovych-Dobrianskyi's archive)***

У статті на основі особового архівного фонду М. Демковича-Добрянського простежено становлення та розвиток української редакції «Радіо Свобода» (Мюнхен) у 1950–1970-х рр.; відстежується життєвий і творчий шлях фондоутворювача, який очолював українське бюро Радіо в 1950–1970-х рр.; акцентується увага на радіопрограмах, які висвітлювали різні сторінки історії України: проблеми українсько-російських взаємин, історію української церкви, мови, аналіз феномену шістдесятників та дисидентів в СРСР тощо.

Ключові слова: «Радіо Свобода», М. Демкович-Добрянський, історія України, СРСР, УРСР, діаспора.

The paper deals with Radio Liberty programs devoted to Ukrainian topics: history, culture, policy etc. Presented paper is based on the Mykhaylo Demkovych-Dobrianskyi personal archive. M. Dobrianskyi (1905–2004) was one of the first chief-editors of the Ukrainian edition of Radio Liberty in Munich. The paper describes his biography and intellectual heritage. He studied jurisprudence in Lviv, Vienna and Berlin. Worked as an editor in different Ukrainian newspapers and journals. During 1956–1972 M. Dobrianskyi was professionally affiliated with Radio Liberty. After retirement, he lived in London. M. Dobrianskyi was an author of hundreds of radio programs dedicated to: Ukrainian-Russian relations (especially huge influence of Ukrainian scholars on Russian history), problems of Ukrainian culture in the Soviet Union (russification, lack of dictionaries and audio types with Ukrainian songs etc.), role of Ukrainian dissidents in the USSR (series of programs devoted to V. Chornovil, I. Dziuba etc.), situation in Ukrainian Catholic Church.

Keywords: «Radio Liberty», M. Demkovych-Dobrianskyi, history of Ukraine, USSR, Ukrainian SSR, diaspora.

Розвиток демократії та громадянського суспільства в Україні неможливий без існування справді незалежних ЗМІ та об'єктивної журналістики. Історія української редакції радіостанції «Радіо Свобода» (Мюнхен) є наочним прикладом традицій українських вільних медіа. Незаслужено забуте нині в Україні ім'я одного з перших редакторів українського «Радіо Свобода», історика та журналіста — М. Демковича-Добрянського. Пропрацювавши майже 20 років (1954–1972 рр.) у Мюнхені, М. Добрянський доклав чималих зусиль для того, щоб розповісти вільному світу про Україну, її історію та тяжке становище самих українців у межах Радянського Союзу.

Тема становлення й функціонування української редакції «Радіо Свобода» досі не стала предметом дослідження як для українських, так і для зарубіжних науковців. Винятком є книга «Говорить Радіо Свобода» авторства О. Ремовської (Ремовська, О. 2014). Журналістка висвітлила особливості зародження й діяльності української редакції, проте більше уваги все ж було приділено періоду від 1991 р. Окрім того, варто згадати статтю Я. Примаченко в «Енциклопедії Українознавства» (Примаченко, Я. 2016). Звісно, існує широкий пласт наукової літератури, присвяченої історії «Радіо Свобода» в цілому, зокрема відзначимо праці С. Мікельсона (Mickelson, S. 1983) та А. Паддінгтона (Puddington, A. 2000).

Мета нашого дослідження — визначити й охарактеризувати тематичне та змістове наповнення українознавчих програм, що виходили на хвилях «Радіо Свобода» в 1950-х — на початку 1970-х рр.

«Радіо Свобода» заснував Американський комітет звільнення від більшовизму (American Committee for Liberation from Bolshevism) (далі — Амкомліб) — антикомуністична організація, що виникла в США наприкінці 1940-х рр. Радіо, яке до 1959 р. мало назву «Визволення», отримувало фінансування саме від цієї установи. При заснуванні Радіо Амкомліб набирав штат, керуючись рекомендаціями політичних осередків того чи іншого народу за кордоном. На початку 1950-х рр. із комітетом, наприклад, співпрацювали 4 російські екзильні групи, а також деякі грузинські, вірменські й азербайджанські політичні об'єднання. Такий підхід вплинув і на формування української редакції. Однак сам набір співробітників до різних мовних служб був непростим (Ремовська, О. 1983, с. 15).

С. Мікельсон, який очолював «Радіо Свобода» у 1972–1975 рр. згадував, що майже всі народи СРСР в еміграції були представлені щонайменше кількома політичними групами, які конкурували між собою, і посадити їх за стіл переговорів було надзвичайно складно. Найбільше проблем, за словами С. Мікельсона, виникло саме з українською еміграцією (Mickelson, S. 1983, p. 21). Дж. Крічлоу — багаторічний працівник «Радіо Свобода», автор мемуарів «Radio Liberty: Radio Hole-in-the-Head» також згадував про ці труднощі: «Згоди з американцями досягли представники всіх народів, крім українців. Вони наполягали на неприйнятності одного з пунктів редакційної політики, розробленої американською стороною — так званої політики “не визначення” майбутнього тих народів, які були в складі Радянського Союзу. Її суть у тому, що лише народ, який живе у цій країні має законне право визначати, яким буде його майбутнє, — чи це буде незалежність, чи республіка буде існувати як федеративна одиниця у складі Росії. Більшість народів погодилася з цим» (Ремовська, О. 1983, с. 19). 1953 р. Радіо «Визволення» розпочало діяльність, проте без української редакції.

Робота українського відділу стартувала в квітні 1954 р. Тоді в редакції працювало лише «три редактори і одна стенографістка», однак уже висловлювалися плани поповнити штат ще щонайменше десятьма співробітниками. Мовлення української редакції «Радіо Свобода» розпочалося 16 серпня 1954 р. з таких слів: «Брати і сестри! Українці! Ми живемо за кордоном, та наші серця й думки завжди з Вами. Жодна “залізна завіса” не розділить нас і не стане на перешкоді» (Добрянський, М. 1959, с. 2).

Очолив український підрозділ М. Ковальський із Франції (на той момент — діяч Українського національного державного союзу (УНДС) — основної партії Української Національної Ради). Його заступниками стали М. Степаненко зі США (Українська революційно-демократична партія (УРДП)), М. Добрянський (УНДС), Ю. Таркович (колишній член ОУН-м («мельниківці»))

та А. Ромашко (УРДП) із Німеччини (Примаченко, Я. 2016). Найпопулярніша українська газета США «Свобода» з цього приводу відзначила: «Є практично всі: ліві, праві, «золота середина» і безпартійні» (Радіо «Визволення» в Мюнхені... 1954, с. 2).

З огляду на те, що презентована стаття заснована на особистому архівному фонді М. Демковича-Добрянського (Ф. № 298), що зберігається у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, вважаємо за доцільне детальніше зупинитися на цій особі. Михайло Демкович-Добрянський народився 7 листопада 1905 р., в с. Лагодів, (тепер Львівська обл.) у селянській родині. Його батьки, Іван та Марія Добрянські, переселилися на Львівщину з лемківського села Добра Шляхецька повіту Сянок. 1926 р. він з відзнакою закінчив Українську академічну гімназію у Львові. Вивчав філологію та історію у Львівському університеті, право і політичні науки — у Відні та в Берліні. Був членом Пласту, зокрема членом Куреня «Велике Плем'я Лісових Чортів» (Михайло Демкович-Добрянський 2003, с. 31), співзасновником Союзу української націоналістичної молоді (1926 р.), значився серед організаторів і чільних співробітників журналу «Смолоскип» (1927–1928 рр.) у Львові. Під час навчання у Віденському університеті належав до академічного товариства «Січ». Від 1928 р. М. Добрянський був членом найвпливовішої української партії в Польщі — Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) (Українська журналістика в іменах 1994, вип. 4, с. 69).

У 1930-х рр. розпочалася редакторська діяльність М. Добрянського. У 1933–1939 рр. він працював співредактором місячника «Дзвони», співробітником тижневиків «Мета» і «Христос Наша Сила». До часопису «Хліборобська Сила» подавав дописи про національну освіту, теми міжнародної політики висвітлював на сторінках щоденника «Новий Час» (Husar Struk, D. 1985, р. 711). У 1934–1939 рр. виконував обов'язки головного секретаря Українського католицького союзу, що постав з ініціативи митрополита А. Шептицького. Вже в еміграції на прохання отців-василіан М. Добрянський протягом двох років досліджував близько 20 проблем, пов'язаних із життям та справами митрополита Андрія, що потрібно було для беатифікації (перший етап зарахування до лику святих). Під час війни був обраний членом президії Українського Центрального Комітету в Кракові, який очолював В. Кубійович (Барановський, Р. 2000, с. 4).

З осені до липня 1944 р. М. Добрянський перебував у Львові, де обіймав посаду заступника голови Українського Крайового Комітету. В цей час майже не працював як журналіст, виняток становлять статті з політичних питань на сторінках журналу «Нові Дні» (Мельничук, Ю. 1993, с. 202). 1945 р.

емігрував до Німеччини, а 1949 р. — до Великої Британії, де постійно проживав.

В еміграції співпрацював із місячником «На Чужині» (1946–1947 рр.), редагував мюнхенський журнал «Проблеми» (1947–1948 рр.) та лондонський тижневик «Українська Думка» (1949–1950 рр.). Від 1954 р. працював в українському відділі «Радіо Свобода» в Німеччині, а в 1956–1972 рр. очолював українську редакцію. М. Добрянський постійно друкувався на шпальтах часописів «Український Самостійник» (Мюнхен, 1957–1970 рр.), «Наш Голос» (Трентон; Нью-Йорк, 1962–1990 рр.), «Українські Вісті» (Новий Ульм, 1967–1980 рр.), «Листи до Приятелів» (Нью-Йорк, 1962–1972 рр.) та інших видань, висвітлював проблеми історії, політики, освіти, міжнаціональних зв'язків (Кравець, Р. 2003, с. 30).

3 липня 1944 р. М. Добрянський брав участь у заходах, спрямованих на політичну консолідацію українців на еміграції, зокрема написав брошуру «Чому УНР», в якій обґрунтував ідею об'єднання навколо Державного Центру Української Народної Республіки. М. Добрянський представляв УНДО в УНРаді в 1947–1975 рр.

М. Добрянський є автором кількох книг про українські національні відносини в ХІХ ст., історію Галичини початку ХХ ст., відносини України й Росії («Українсько-польські стосунки у ХІХ ст.», «Потоцький і Бобжинський, цісарські намісники Галичини», «Україна і Росія»), а також багатьох брошур про українські церковні здобутки в Римі, політично-національну ситуацію в еміграції тощо. 1992 р. М. Демковича-Добрянського обрали Головою Товариства українців Великої Британії. На туманному Альбіоні історика вшанував, зокрема посол України у Великій Британії академік С. Комісаренко (Барановський, Р. 2000, с. 9).

У другій половині 1950-х — першій половині 1970-х рр. саме М. Добрянський визначав редакторську політику «Радіо Свобода» та був відповідальним за тематику радіопередач. У 1954–1956 рр. українські програми тривали 20 хв. на день, а після 1956 р. — вже 30 хв. Двічі на тиждень Радіо звучало українською по 60 хв. Українські програми повторювалися в ефірі 36 разів на добу, а годинні випуски — 6 разів. Для прикладу, від 16 серпня 1954 р. до 16 березня 1959 р. українська редакція подала понад 260 випусків української хроніки, кілька сотень статей, листів, інтерв'ю та репортажів про життя українців на Заході. В українській програмі були постійні серії програм, які йшли щотижня: «українська культура під советським режимом, проблеми колоніалізму, експлуатований селянин і робітник, партія проти народу, криза комуністичної доктрини, історія КП(б)У, національна політика більшовиків, справи молоді, українська хроніка, життя українців у вільному сві-

ті («З одного листа з-за залізної заслони знаємо, що ця тема особливо цікавить наших слухачів») (Листи М. Добрянського до С. Витвицького... 1958, арк. 11), релігійна бесіда, голос історичної правди, цікаві книги з Заходу (передусім українські) та інше». Протягом 1957 р. (40-а річниця Української революції 1917 р.) щотижня з'являлась історична стаття з циклу «40 років тому». 1958 р. запроваджено два нові історичні цикли «Голос історичної правди» та «Історія КПБУ» (Добрянський, М. 1959, с. 5–6).

Серед пріоритетних тем редакції — трагедія Голодомору. Від найперших програм українська служба говорила про події початку 1930-х рр. як про акцію, сплановану саме проти українців. Перший ефір на цю тему мав назву «Голод як засіб політичної боротьби у Советському Союзі». Редактори Радіо «Визволення» згадували річницю горезвісного закону «про п'ять колосків». Про те, як радянська влада проводила «систематичне знищення селянства України», як прагнула позбутися «українського питання», що з ним не міг дати собі ради протягом трьох сторіч царський режим». У перших передачах українського «Визволення» були розповіді про угорського письменника А. Кестлера, який побував в Україні у роки Великого голоду (Ремовська, О. 2014, с. 27).

Значну увагу українська редакція приділяла національним проблемам в СРСР. М. Добрянський зазначав: «націоналізм є важливим елементом ферментів у Советському Союзі; він відіграє і відграватиме дедалі більшу роль в зміцненню натиску в напрямку перемін» (Добрянський, М. 1959, с. 11). Проте керівництво Радіо «Визволення» забороняло розпалювати в програмах міжнаціональну ворожнечу: «Воно не може ні в якій формі підбурювати чи захочувати до будь яких дій, що наражали б людей в СРСР на репресії з боку комуністичного режиму» (Добрянський, М. 1959, с. 11). У листі до Президента УНР С. Витвицького автор відзначав, що особисто «опікувався» присланими матеріалами з національної проблематики «бо советський режим нищить якраз національну специфіку України» (Листи М. Добрянського до С. Витвицького, 1959, арк. 20).

Розглянемо детальніше деякі українознавчі програми, їхній зміст та особливості. Близький товариш М. Добрянського знаний український письменник і перекладач Юрій Покальчук згадував, що історик з повагою ставився до російського народу та його культури, але водночас «називав речі своїми іменами» (Статті і твори Ю. Покальчука... арк. 29.). Саме тому багато програм на «Свободі» стосувалися російської історії та ролі українців у ній. Так, 1974 р. вийшов цикл «До 250-річного ювілею Російської Академії наук — Академії наук СРСР». В постанові ЦК КПРС із приводу 250-ї річниці РАН та в ювілейних статтях нічого не говорилось про внесок учених інших на-

родів до російської науки. М. Добрянський аналізував участь білоруських та українських діячів у розвитку науки і освіти Росії. До речі, автор рідко сам читав свої тексти. Наприклад, програми, присвячені цій темі, читали Галина Гордієнко та Олександр Василенко. На початку історик спробував зрозуміти, чому Москва запрошувала українських і білоруських учених: «Наслідком вікової ізоляції Московського Царства від Західної Європи Москва тих часів порівняно з українськими і білоруськими землями була відсталою країною. Бо освіта і наука в середні віки була найвище розвинена в Західній Європі від якої Московське царство само себе ізолювало» (Добрянський М. Скрипти програм на Радіо Свобода... 1974, арк. 17). У програмах згаданого циклу йшлося про діяльність українських учених у Москві в XVII ст. М. Добрянський спирався на праці авторитетних російських істориків: П. Пекарського, К. Харламповича, О. Піпіна та ін. Слухачі мали можливість ознайомитися з такими темами: «Стефан Яворський — реформатор слов'яногреко-латинської академії (в Москві)», «Феофан Прокопович — український церковно-політичний діяч у Росії», «Українські просвітителі в Росії: Є. Славинецький, Ф. Лопатинський, Міщівич, Туптало», «12 українців-членів Імператорської Академії наук», «Внесок українських учених до розвитку російської науки (філософія, юристи, гуманітарний профіль, медицина)», «Українська історична наука за радянської влади» та ін.

На початку 1970-х рр. редакція «Радіо Свобода» представила новий цикл українознавчих програм «Люди та ідеї 60-тих років на Україні». У червні 1973 р. М. Добрянський аналізував значення 62-ї статті Конституції СРСР (яка карала за «антирадянську пропаганду») для українського національно-визвольного руху. Автор нагадував, що В. Мороз (який «виступав проти зневажливого ставлення до скарбів української культури, проти русифікації України») був двічі засуджений на її основі. «Заплутане питання про так звані “наклепницькі вигадки”, що “порочать” радянський люд. КДБ зробили 62 статтю засобом терору проти всіх громадян, що вимагають законності» (Добрянський М. Скрипти програм на Радіо Свобода. Ч. 2... 1973, арк. 17) — слушно підсумував редактор. В інших випусках цього циклу оглядачі аналізували самвидав, зокрема книги, присвячені радянським концтаборам (А. Марченко «Мої зізнання», М. Осадчий «Більмо» (книга «яка змальовує реальну картину тюремних буднів у таборах примусової праці») та ін.).

У циклі програм «Люди та ідеї 60-тих років на Україні» особливе місце було відведено літературознавцю й публіцисту І. Дзюбі, якого М. Добрянський назвав «речником генерації шістдесятників». Автор детально аналізував працю «Інтернаціоналізм чи русифікація?», зокрема інформував слухачів про її поширення у світі: «Вона друкована українською, російською (в Амстердамі

фондом ім. Герцена), англійською, італійською (заходами італійської організації “Нова лівиця”). Англійський переклад Дзюбиної книги має три видання: два вийшли в Лондоні, одне в Нью-Йорку. Німецький читач довідався багато про книгу з праці Бориса Левицького «Ліва опозиція в Радянському Союзі» (Добрянський М. Скрипти програм на Радіо Свобода... 1973, арк. 39).

У програмі «Шевченко — поет національної гідності й національного сорому» йшлося про шевченкознавчий нарис І. Дзюби, надрукований не в УРСР, а в Чехословаччині. Радіо Свобода розповідало і про інших дисидентів: В. Чорновола, Є. Сверстюка, П. Григоренка, А. Лупиноса та ін.

Огляди та рецензії книг, які стосувались історії та сучасності України, були пріоритетними темами на «Радіо Свобода». У циклі «Україна між минулим і майбутнім» вийшов огляд книги І. Коляски «Освіта у радянській Україні» (Торонто, 1970). Автор, канадець українського походження, член Комуністичної партії Канади (1932–1968 рр.), пробувши два роки (1963–1964 рр.) в Київському університеті (Вищій партійній школі в Україні при ЦК КПУ), описав, як керівництво КПРС русифікувало школи в УРСР (Добрянський М. Скрипти програм на Радіо Свобода... 1972, арк. 9). У серії «Чужинці про Україну 17-го — 18-го сторіччя» окрему статтю було присвячено огляду книги Й.-К. Енгеля «Історія України й українських козаків» (1796 р.). М. Добрянський тісно співпрацював із В. Кубійовичем у виданні «Енциклопедії Українознавства» (був автором кількох статей (гасел), зокрема «Велика Британія»), тому в одній із радіопрограм він спробував порівняти радянську «Енциклопедію історії України» з діаспорною. Редактор звертав увагу на те, що з-поміж емігрантських організацій чи не найбільшу фінансову допомогу для видання енциклопедії надав «Пласт» (Добрянський М. Скрипти програм на Радіо Свобода... 1972, арк. 37).

Серед радіопрограм авторства М. Добрянського були й інші рецензії на книги, зокрема на монографію «Софія Київська», Г. Логвина (Київ, 1970). Автор зауважував, що 1954 р. Вільна академія Наук у Нью-Йорку випустила монументальну працю О. Повстенка «Собор св. Софії в Києві». Тоді як «відповідь» в УРСР вийшов «Софійський Заповідник» М. Кресальського, який «потерпів важку руку агітпрому» (Добрянський М. Скрипти програм на Радіо Свобода... 1974, арк. 40). У вересні 1972 р. в одній із радіопередач М. Добрянський аналізував радянське видання «Акти села Одрехови» (село, що належало до Сяноцької землі Руського воєводства). Незважаючи на свою джерелознавчу цінність, книга була надрукована «вкрай некультурно» і малим тиражем (1000 прим.) (Добрянський М. Скрипти програм на Радіо Свобода... 1972, арк. 45).

Проблемі русифікації УРСР було присвячено значну частину програм. У випуску «Українська мова й українська наука» (серія «Україна між минулим

і майбутнім») автор вважав, що Інститут кібернетики В. Глушкова не має видавати свою енциклопедію російською мовою, адже: «кожен історик науки залічить цей твір до здобутків науки російської. Бо в світі встановився такий порядок, що мова наукового твору вирішує питання, до науки якого народу залічити даний твір» (Добрянський М. Скрипти програм на Радіо Свобода... 1972, арк. 35). М. Добрянський переконливо доводив, що під тиском радянської влади українська мова в точних науках занепадала. «Міжнародна книга» — союзна установа, яка мала монополію на торгівлю радянськими книжками за кордоном, щороку випускала каталог «Нові книги України». Каталог реєстрував лише твори, видані українською мовою: «Я переглянув каталог за шість років (1967–1972). Шукав книжок з математики. За 6 років я знайшов 19 книжок, переважно популяризаторського, не наукового напрямку. Всю математично-видавничу продукцію за 6 років ви могли б набути за 20 карбованців і 80 копійок» (Добрянський М. Скрипти програм на Радіо Свобода... 1972, арк. 35). Історик із сумом відзначав, що в 1967–1972 рр. Українська академія наук видала україномовних книг уричі менше, ніж праць російською мовою (Добрянський М. Скрипти програм на Радіо Свобода... 1972, арк. 35). «Міста України перетворено на лабораторію русифікації» — таку назву має інша програма про утиски української мови. В ній, зокрема, йшлося про те, що закордонні українці особливо були вражені «зросійщеністю» українських міст (Добрянський М. Скрипти програм на Радіо Свобода... 1974, арк. 29).

На особливу увагу заслуговує стаття М. Добрянського «Чому зволікають публікацію 10-томного словника української мови?». Автор доводив, що російсько-український словник 1948 р. впроваджував тисячі російських слів в українську мову й пояснював це на власному прикладі: «Я слабо знаю російську мову. І тому, читаючи російські тексти раз у раз заглядаю до словника. Та словник 1948 р. помагав мені мало. Бо часто траплялося, що російське слово цей словник на українському боці перекладає тим самим російським словом» (Добрянський М. Скрипти програм на Радіо Свобода... 1972, арк. 35). Історик вважав, що найкращий український словник виходив за ред. А. Кримського, проте його видання зупинила радянська влада. В Москві та Ленінграді діяло кілька видавництв, які спеціалізувались на словниках, у той час як в УРСР таких не було, а самі книги були «занедбані і з поліграфічного боку» (Добрянський М. Скрипти програм на Радіо Свобода... 1972, арк. 35).

Із програм на «Радіо Свобода» українці в СРСР та за кордоном дізнавалися про те, що радянська влада накладала обмеження на розвиток культури в УРСР. У серпні 1974 р. в ефірі з'явилася програма з промовистою на-

звою «Сталіністи приховують від народу найцінніші скарби української культури». М. Добрянський відзначав, що в Нью-Йорку вийшло шість томів монументальної збірки Зиновія Лиська «Українські народні мелодії», в яких зібрано і систематизовано близько 12 тис. українських народних пісень, тоді як у Києві досі не створено установи, «яка би видала принаймні ті шістдесят тисяч пісень, про які писав Петро Шелест... Чому Чернігівський історичний музей закритий на сім замків?» (Добрянський М. Скрипти програм на Радіо Свобода... 1974, арк. 36). Автор небезпідставно вважав, що влада такими діями приховувала від українців мистецькі та історичні пам'ятки минулого.

«Радіо Свобода» повідомляло, що влада з кінця 1960-х рр. обмежувала відзначення подій, пов'язаних із життям Т. Шевченка. Зокрема під заборону було вшанування 22 травня (перепоховання праху поета на Чернечій горі в Каневі). Завдяки українському самвидаву автори й редактори «Радіо Свобода» дізнавалися про події в УРСР. 1968 р. з республіканського радіо в Києві звільнили кількох службовців за те, що ті не послухали наказу дирекції, який забороняв працівникам брати участь у святі 22 травня біля пам'ятника Т. Шевченкові. В різних містах, де стихійно поширився звичай вшановувати цю дату, партійні органи та міліція влаштували біля пам'ятників «банальні збіговища, нібито фестивалі». М. Добрянський слушно підкреслював «малоросійський» характер культурної політики в Україні: «спеціальна вказівка — суворо наглядати за Шевченківськими концертами і вечорами, щоб вони проходили нарівні гопака» (Добрянський М. Скрипти програм на Радіо Свобода... 1974, арк. 37).

Українські емігрантські кола часто критикували редакцію за вживання української мови з багатьма «русизмами». Про цю проблему М. Добрянський писав в одному з листів: «Ми говоримо до земляків на Україні і ми повинні вживати їхньої мови, щоб наші пересилання до них не звучали їм так, як нам звучали українські газети Америки перед 2-ю Світовою війною» (Листи М. Добрянського до організацій і установ. «Лісові Чорти» — пластунська організація... 1963, арк. 8). Саме тому всі програми редагувалися згідно з київським правописом. Автор із сумом відзначав: «мова українців на еміграції — на жаль — відстала від розвитку мови на Україні... не можемо в радіопрограмі вживати емігрантських висловів — ЗДА [З'єднані Держави Америки — США. — Д. К.], жиди, особові авта, випуск ракети ті ін.» (Листи М. Добрянського до організацій і установ. «Лісові Чорти» — пластунська організація... 1963, арк. 8).

М. Добрянський влучно підсумував головні теми та основну мету українських радіопередач: «Українська редакція бореться проти русифікаційної

політики КПСС, колоніальної системи в Україні, господарської експлуатації природних багатств. Вона бореться проти того всього в політиці КПСС, що звичайно окреслюється фразою “новочасне малоросіяństwo” (тобто: спихання України до ролі загумінку метрополії, відбирання в українського народу його власного Я і перетворювання української культури на провінційне видання культури російської)» (Добрянський, М. 1959, с. 15).

Результати дослідження показують, що українська редакція «Радіо Свобода», яка розпочала діяльність 1954 р. ознайомлювала слухачів, як в УРСР, так і за її межами, з широким спектром українознавчих тем. М. Добрянський, будучи талановитим істориком та досвідченим редактором, порушував на хвилях «Радіо Свобода» актуальні питання з історії України, українсько-російських відносин, стану української науки й культури в складі СРСР, дисидентського руху, національних проблем тощо. Зміст програм «Радіо Свобода» дає можливість подивитися під іншим кутом зору на відомі події з української історії, а особливо на ті процеси, які відбувалися в УРСР у другій половині ХХ ст.

Барановський, Р. 2000. Михайлові Демковичу-Добрянському — 95 років. *Свобода*. 3.11.2000. 9.

Вшанування українського Діяча. 1996. *Християнський Голос*. Вип. 3. 5.

Говорить Радіо Визволення. Збірка матеріалів української редакції. 1957. Т. 2. Мюнхен.

Добрянський, М. 1959. *Радіо Визволення*. Новий Ульм.

Добрянський М. *Скрипти програм на Радіо Свобода. Ч. 1. 1972–1974*. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника (далі — ЛННБУ ім. В. Стефаника). Відділ рукописів. Ф. 298, спр. «Добрянський М. Скрипти програм на Радіо Свобода», арк. 121.

Кравець, Р. 2003. Помер Михайло Демкович-Добрянський. *Свобода*. 7.03.2003. 30.

Листи М. Добрянського до організації і установ. «Лісові Чорти» — пластунська організація, 1950–1985. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів ф. 298, спр. «Листи М. Добрянського до організації і установ. «Лісові Чорти» — пластунська організація», арк. 23.

Листи М. Добрянського до С. Витвицького 1955–1965. ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів, ф. 298, спр. «Листи М. Добрянського до С. Витвицького 1955–1965», арк. 34.

Мельничук, Ю. 1993. Повернення Демковича-Добрянського. *Україна і Росія: історичні нариси на теми російського імперіалізму*. Львів, Краків, Париж. 202–205. Михайло Демкович-Добрянський. Клепсида. 2003. *Свобода*. 7.03.2003. 31.

Примаченко, Я. 2016. *Радіо Свобода* [Online] Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Radio_Svoboda [Дата доступу: 08.08.2017].

Радіо «Визволення» в Мюнхені почало передачі українською мовою. 1954. *Свобода*. № 95. 2.

Ремовська, О. 2014. *Говорить Радіо Свобода. Історія української редакції*. Київ.

- Романюк, М. ред. 1997. *Українська журналістика в іменах*. Вип. 4. Львів. 69–70. *Статті і твори Ю. Покальчука 1985–1998*, ЛННБУ ім В. Стефаника. Відділ рукописів, ф. 298, spr. «Статті і твори Ю. Покальчука 1985–1998», арк. 31.
- Husar Struk, D. 1985. *Encyclopedia of Ukraine*. V. 1 Toronto; Buffalo; London. 711.
- Mickelson, S. 1983. *America's Other Voice: The story of Radio Free Europe & Radio Liberty*. London.
- Puddington, A. 2000. *Broadcasting Freedom: The Cold War Triumph of Radio Free Europe and Radio Liberty*. Lexington.
- Baranovs'kyy, R. 2000. Mykhaylovi Demkovychu-Dobryans'komu — 95 rokiv. *Svoboda*. 3.11.2000. 9.
- Vshanuvannya ukrayins'koho Diyacha. 1996. *Khrystyans'kyi Holos*. Vyp. 3. 5. *Hovoryt' Radio Vyzvolennya. Zbirka materialiv ukrayins'koyi redaktsiyi*. 1957. T. 2. Myunkhen.
- Dobryans'kyi, M. 1959. *Radio Vyzvolennya*. Novyy Ul'm.
- Dobryans'kyi M. Skrypty proqram na Radio Svoboda. Ch. 1. 1972–1974. L'vivs'ka natsional'na naukova biblioteka Ukrayiny im. V. Stefanyka (dali — LNNBU im. V. Stefanyka)*. Viddil rukopysiv. F. 298, spr. «Dobryans'kyi M. Skrypty proqram na Radio Svoboda», арк. 121.
- Kravets', R. 2003. Pomer Mykhaylo Demkovych-Dobryans'kyi. *Svoboda*. 7.03.2003. 30.
- Lysty M. Dobryans'koho do orhanizatsiy i ustanov. «Lisovi Chorty» — plastuns'ka orhanizatsiya, 1950–1985*. LNNBU im V. Stefanyka, f. 298, spr. «Lysty M. Dobryans'koho do orhanizatsiy i ustanov. «Lisovi Chorty» — plastuns'ka orhanizatsiya», арк. 23.
- Lysty M. Dobryans'koho do S. Vytvyts'koho 1955–1965*. LNNBU im V. Stefanyka, f. 298, spr. «Lysty M. Dobryans'koho do S. Vytvyts'koho 1955–1965», арк. 34.
- Mel'nychuk, Yu. 1993. *Povernennya Demkovycha-Dobryans'koho. Ukrayina i Rosiya: istorychni narysy na temy rosiys'koho imperializmu*. L'viv, Krakiv Paryzh. 202–205.
- Mykhaylo Demkovych-Dobryans'kyi. Klepsydra. 2003. *Svoboda*. 7.03.2003. 31.
- Prymachenko, Ya. 2016 *Radio Svoboda* [Online] Rezhym dostupu: http://www.history.org.ua/?termin=Radio_Svoboda [Data dostupu: 08.08.2017].
- Radio «Vyzvolennya» v Myunkheni pochalo peredachi ukrayins'koyu movoyu. 1954. *Svoboda*. № 95. 2.
- Removs'ka, O. 2014. *Hovoryt' Radio Svoboda. Istoriya ukrayins'koyi redaktsiyi*. Kyiv.
- Romanyuk, M. ред. 1997. *Ukrayins'ka zhurnalistyka v imenakh*. Vyp. 4. L'viv. 69–70. *Statti i tvory Yu. Pokal'chuka 1985–1998*, LNNBU im V. Stefanyka. Viddil rukopysiv, f. 298, spr. «Statti i tvory Yu. Pokal'chuka 1985–1998», арк. 31.
- Husar Struk, D. 1985. *Encyclopedia of Ukraine*. V. 1 Toronto, Buffalo, London. 711.
- Mickelson, S. 1983. *America's Other Voice: The story of Radio Free Europe & Radio Liberty*. London.
- Puddington, A. 2000. *Broadcasting Freedom: The Cold War Triumph of Radio Free Europe and Radio Liberty*. Lexington.